

INOVACE UČITELSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ V EVROPSKÉ KOOPERACI JAKO PROGRAM EVROPSKÉHO FÓRA PRO SVOBODU VE VZDĚLÁVÁNÍ

Helena Grecmanová, Eva Urbanovská

V průběhu transformace školské soustavy se pozornost orientuje také na charakter učitelského vzdělávání. Inspirací k jeho rozvoji mohou být snahy EFFE - mezinárodní organizace, která na svém XII. kolokviu v anglickém Oxfordu ve dnech 5.-8. dubna 1995 řešila mimo jiné rovněž otázky inovace učitelského vzdělávání v evropské kooperaci. Jednáni se zúčastnili zástupci vysokých škol s pedagogickým zaměřením, které podepsaly s EFFE kooperační smlouvu v otázce tvorby a realizace projektu **Inovace učitelského vzdělávání**. (*Česká republika byla zastoupena H. Grecmanovou, E. Urbanovskou, D. Holoušovou z PedF UP v Olomouci a K. Rýdlem z FF UK v Praze.*)

Obsahem diskuse se stal především vlastní projekt učitelského vzdělávání v evropské kooperaci, který stručně představujeme.

Východiskem tohoto projektu inovace učitelského vzdělávání v evropské kooperaci je skutečnost, že demokratický pluralitní vzdělávací systém je předpokladem pro moderní, výkonnou, svobodnou a demokratickou společnost. Pouze takový vzdělávací systém - odpovídá vývoji v moderní společnosti,
- má důležitou preventivní funkci vůči totalitní ideologii,
- přináší neustálou inovaci vzdělávací politiky a vzdělávacích zařízení,
- zabezpečuje ochranu rodičů, dětí, mládeže a učitelů etnických, náboženských, světo-

názorových a pedagogických menšin v otázkách školní výchovy a vyučování.

Nositeli pluralitního demokratického vzdělávacího systému mohou být jen lidé, kteří jsou sami svobodné osobnosti a jejichž profesionální vzdělání dosahuje nejvyšší kvality. Pro učitele to znamená, že musí být schopni vnímat jedinečnost každého dítěte, které musí podporovat v duchu svobody, tolerance a společenské zodpovědnosti. Učitelé potřebují získat sociální pedagogické, odborně vědecké a metodické kompetence.

Ve většině evropských zemí vypadá však v současnosti učitelské vzdělávání tak, že zprostředkovává sice poznatky z jednotlivých vědních disciplín, ale nepřipravuje již budoucí učitele s ohledem na potřeby školní praxe. Přizpůsobovací nátlak zabraňuje rozvoji osobnosti a brzdí svobodnou vůli a reformní nadšení.

Z těchto skutečností vyplývá také deset zásadních myšlenek, o které se projekt opírá:

1. **Povzbuzení ke svobodě** vychází z předpokladu, že pedagogika potřebuje osvobození od vnějšího nátlaku v případě, že se také učitelé mají cítit svobodně při rozvoji individuality a lidské důstojnosti dítěte.

Samozřejmě že k tomu, aby se učitelé mohli na svých školách postavit proti zažitým praktikám a obyčejům, proti myšlení ve vyjetých kolejích, ponižování dětí a přehlížení etnických, sociálních a jiných menšin, potřebují povzbuzení a odvahu. Inovované

učitelské vzdělávání by z toho důvodu mělo umožnit studentům již v průběhu studia vytvořit si zkušenost svobody. Proto se musí zabránit každému projevu dogmatismu a vytvořit vhodnou atmosféru pro otevřenou výměnu názorů.

2. Informovanost o pedagogické pluralitě a její realizace konkrétně znamená zprostředkování aktuálních pedagogických poznatků také z oblasti rozličných pedagogických směrů.

Studentům se musí dát příležitost seznámit se jak s tradičními reformně pedagogickými proudy, tak s novým hnutím v pedagogické teorii i praxi. V Evropě jsou hodně rozšířené tyto pedagogické systémy: Freinetův, Montessoriové, Petersenův a Steinerův. Vedle toho však existují ještě tisíce reformních státních i soukromých škol, které jsou méně známé. To platí např. pro Svobodné alternativní školy a výchovné domovy (Landerziehungsheime) v Německu. V jiných evropských zemích k tomu patří např. školy Jozefa Zsolnaie, školy hnutí „human scale“ v Anglii a velký počet škol, které jsou sice méně rozšířeny, ale v lokálním prostředí působí velmi úspěšně. Všechny tyto školy mohou být zdrojem poučení.

Spolupráce různých pedagogických směrů nesmí vyústit v setření vlastních profilů škol. Jinak však jen otevřená a živoucí výměna zkušeností může být podnětem k rozvoji vzdělávání.

3. Internacionální zážitky tvoří centrální záležitost projektu inovace učitelského vzdělávání v evropské kooperaci.

Tato mezinárodní koncepce učitelského studia rozšiřuje horizont odborných vědomostí a humánního vědomí. Internacionální je podporována řadou opatření: pravidelnou výměnou studentů a docentů, absolvováním části studia v cizině, podněcováním studentů k organizování studijních zahraničních cest, dokonalým zvládnutím dvou ja-

zyků na konci studia, možností naučit se také řeč menšího národa.

4. Vytvoření a rozvoj schopnosti pedagogického vnímání patří k nejdůležitějším schopnostech dobrých učitelů a v praxi to znamená např. mít možnost poznat každé dítě v jeho jedinečnosti, na pozadí jeho etnických, kulturních a sociálních vzev. Uskutečnění tohoto cíle je umožněno zprostředkováním znalostí z antropologie, psychologie, sociologie a uměleckých oblastí. Dále pak včasné zařazenou praxí ve škole, kde se klade důraz především na pozorování práce učitele s dětmi.

5. Umožnění sebevzdělání se zakládá na tom, že za velmi zdařilé můžeme již od období osvícenství považovat ty vzdělávací procesy, které v člověku rozvíjejí schopnost vytváření svobodného úsudku a jednání se zodpovědností za sebe samého.

Tyto procesy však nelze naplánovat nebo nařídít, ale pouze podporovat. Inovované učitelské vzdělávání musí studujícím nabídnout šanci k sebeutváření za podpory docentů, nebo také (pokud si to studenti přejí) bez nich. Z těchto důvodů je nutné připravit podněty pro vývoj osobnosti a pro získání odborných kompetencí. Obsah studia se musí opírat o rozmanité možnosti a výběrové disciplíny a nesmí být omezen pevně stanoveným rigidním řádem.

K sebevzdělávání patří také sebezpoznání. Proto se mají studenti seznámit s různými formami sebereflexe a supervize. To platí např. pro sebekritické zvažování otázky, zda a proč se studující chtějí stát učiteli.

Důležitou úlohou sebevzdělávání je rovněž získání schopnosti týmové spolupráce. Týmová práce podporuje důležité znaky svobodné osobnosti a je produktivnější než izolující a izolované konkurenční chování. Zvláště při projektovém vyučování, které má v projektu inovace učitelského vzdělávání zvláštní hodnotu, je týmová práce nevyhnutelná.

6. Otevření cesty k individuálnímu učení vyplývá ze skutečnosti, že cesty ke vzdělání jsou tak četné a individuální jako sami lidé. Studenti musí mít možnost vypátrat a následovat vlastní zájmy i tehdy, když nejsou v bezprostřední souvislosti s pozdější učitelskou profesí. Tato individualizace se týká také učebních metod a forem.

7. Podporování tvořivosti, kreativity se opírá o přesvědčení, že kreativitu ve vzdělávání nemůžeme nařít, nýbrž jen podporovat, například v rámci rozvoje vnímání a výrazových schopností, procesů získávání vlastní zkušenosti, tvořivé činnosti a jiných forem inspirace.

8. Demokracie v běžném životě usiluje o to, aby studenti měli možnost spolupřispívat o důležitých záležitostech svého studia a vzdělávacích aktivit. To se týká například studijních nabídek nebo způsobilosti docentů, forem práce a zkoušení.

Takto realizovaná demokracie podporuje pocit zodpovědnosti, učí toleranci a rozvíjí předpoklady pro týmovou práci v profesionální oblasti.

Na řadě vysokých škol se tato zásada objevuje v současnosti pouze ve formální podobě, a proto je účast studentů na rozhodování o významných věcech, které se týkají jejich studia, málo produktivní a efektivní.

9. Integrace pedagogické praxe v rámci studia se požaduje bezpodmínečně proto, že inovované učitelské vzdělávání staví dítě a jeho životní prostředí ve škole do centra veškerého dění. Intenzivní konfrontace studentů se školní praxí během jejich studia přináší další důležité šance k rozvoji osobnosti, protože nabízí podněty k rozpracování vlastní školní biografie a umožňuje zodpovědné jednání. Integrace pedagogické praxe v průběhu studia může obohatit také vědecko-teoretickou část vzdělávání, protože z dojmů a zážitků z praxe mohou být formulovány otázky, na které se v teorii hledají odpovědi. Kro-

mě toho tyto praktické zkušenosti podporují reflexi změn chování dětí a mládeže v moderní industriální společnosti a v důsledcích kvalitativního zlepšení školy a profesionální role učitele.

Integrace praxe požaduje změnu kooperčních forem mezi vysokými školami a školami nižších stupňů. Je nutné usilovat o rovnocenné vztahy mezi vědci a učiteli, kteří se na vzdělávání podílejí. Učitelské síly, které jsou činné ve školní praxi, by měly obdržet status docenta a podílet se na plánování studijní nabídky a vedení přednášek a seminářů.

Je tedy bezpodmínečně nutné, aby učitelé a reformní školy v dostatečném počtu a úzce kooperovali se vzdělávacím zařízením, kde se bude realizovat projekt inovace učitelského vzdělávání.

10. Vytvoření způsobilosti k sociální zodpovědnosti předpokládá, že k převzetí sociální zodpovědnosti má motivovat právě studium. Budoucí učitelé musí vědět, že v době společenských změn ve všech evropských zemích nesou velkou míru zodpovědnosti za mírovou, sociální a ekologickou budoucnost.

Studenti mají převzít sociální zodpovědnost již v období studia a ne až v době, kdy budou vykonávat svoji profesi. Tato sociální zodpovědnost se projevuje mimo jiné ve vztahu k dětem v průběhu školní praxe, ke společenství studujících a k samosprávě vzdělávacích zařízení.

Účast na projektu je možná pro všechny vysoké školy, popřípadě vysokoškolská zařízení a s nimi kooperující instituce, které souhlasí se zásadními myšlenkami a jsou připraveny v rámci svých možností realizovat projekt.

V průběhu mezinárodního sympózia „Inovace učitelského vzdělávání v evropské kooperaci“ v listopadu 1994 ve Wittenu (SRN) uzavřelo kooperační smlouvu 19 partnerů z 12 zemí, mezi nimi rovněž PedF UK Praha, PedF UP Olomouc a Institut pro alternativní pedagogiku Ostravské univerzity.